

FILOSOFIA BUDISTĂ

Autor: Olga CERNII

Conducător științific: dr., conf. univ., Ecaterina LOZOVANU

Universitatea Tehnică a Moldovei

***Abstract:** În articol este prezentată concepția generală a filosofiei budiste, etimologia, răspîndirea, ideile principale. Determinarea concepțiilor și teoriilor ce s-au bazat pe filosofia budistă, analiza modului de viață a fondatorilor școlilor budiste, cât și ideile promovate în aceste școli. Influența filosofiei budiste în cultura europeană.*

***Cuvinte cheie:** filosofie, budism, India Antică, Buddha, carma, școală, învățătură.*

Dintotdeauna exoticul exercită o anumită atracție, căutîndu-se în alte tradiții adevăruri fundamentale pe care nu le-am căutat mai aproape de noi. Mahatma Gandhi spunea cu decenii în urmă, că occidentalii merg să descopere budismul iar orientalii sunt interesați de creștinism. Recent, un cunoscut sociolog al religiilor, Frederic Lenoir, observa cu finețe că budismul a servit occidentalilor pentru a se îngrijora sau exalta de propriul destin.

Din toate religiile orientale, pe care le-a deschis Vestul, anume budismul a creat față de sine o atitudine grea și contradictorie. Aceasta se datorește faptului că budismul a fost o provocare față de valorile creștine despre lume, aici lipsește ideea despre Dumnezeu – Creator și Atotputernicul lumii, se renunță la conceptul despre suflet, și în sfîrșit, în el nu există o organizare religioasă, asemănătoare religiei creștine. Cel mai important, în loc de fericirea cerească a mîntuirii, el propune credincioșilor Nirvana - completă uitare, nimicul.

Cuvîntul budism a fost introdus de europeni în sec. al XIX-lea și deja la începutul sec. al XX-lea este acceptat de către budiști. În afară de budism se folosesc și alți termeni: budhism, religia Bo (deformată de la Bodhi-arborele iluminării, sub care Buddha a descoperit înțelepciunea supremă). Budismul este cea mai veche din religiile lumii. Astăzi budismul este răspîndit în: Sudul și Sud - Estul Asiei - în Vietnam, Cambodja, Sri-Lanka, Tailanda, Laos, de asemenea în Mongolia, Tibet. Își pastrează influența în China, Republica Coreea, Japonia. Pe mulți credincioși i-a atras budismul, prin faptul că nu cerea o schimbare radicală de la modul de viață, de asemenea renunțul de la tradiții religioase. Buddha nu respingea Zeii altor religii și nu interzicea închinarea lor, însă preîntîmpina, că închinarea Zeilor, va aduce doar o ușurare temporară a sorții omului și nu nirvana - o eliberare finală din vîrtejul lumii.

În India Antică se considera că filosofia începe o dată cu Upanisadele, ce sunt comentarii la Vede. Vedele sunt cărți străvechi și constau în culegeri de imnuri, rugăciuni. Upanisadele pun în evidență existența a două orientări filosofice. O tendință spiritualistă (realul e determinat de un principiu spiritual) și o tendință realistă (realitatea e determinată de elementele de natură materială).

Upanisadele conțin elemente importante de filosofie, unde una din filosofii importante din sec. IV-V este Budismul (Buddha). Budismul este o filosofie dar și o religie. Budismul e legat de numele prințului Siddhartha din familia Sokyā, a primit numele de Buddha, care însemna iluminatul. Siddhartha era un prinț dintr-o familie nobilă, care era impresionat de suferința oamenilor. La vîrsta de 29 de ani a părăsit familia, bogăția și s-a retras în pustiu, unde a stat timp de 7 ani, ducînd o viață consacrată meditației. În jurul acestei personalități s-au creat legende. Buddha a descoperit sensul profund al vieții, după care trăsătura fundamentală a existenței umane este suferința. Ajunge la descoperirea celor patru adevăruri: despre existența suferinței, nașterea suferinței, nimicirea suferinței, calea ce duce la nimicirea suferinței. Din acel moment Buddha începe să-și propovăduiască filosofia sa, dar abia după 300 de ani regele Asoka îi recunoaște statutul oficial al acestei filosofii, ridică temple și monumente în locuri legate de viața și activitatea lui Buddha. Cea mai importantă carte a budismului se numește Tripitaca, ce guvernează lanțul reîncarnărilor. Orice ființă umană e condusă de la o renaștere la alta prin nesfîrșite suferințe. Moartea nu-l eliberează pe om de suferințe pentru că după moarte urmează o altă naștere. Reîncarnarea este în funcție de faptele omului, încît oamenii pot trece după moarte în existență ca animale, plante, spirite și chiar Zeități.

Cea mai înaltă treaptă a reîncarnării o reprezintă existența de tip uman. Importantă este ideea că omul poate rupe lanțul reîncarnărilor chinuitoare prin propriile sale eforturi conștiente și poate dobândi nirvana, acea stare de beatitudine opusă instabilității. Anihilând dorințele, pasiunile, omul dobândește o stare echivalentă cu nirvana, stare de liniște.

Budiștii văd mișcarea lumii și nu lumea în mișcare, budiștii participă emotiv la acea mișcare, ei o deplîng, de unde reiese concepția pesimistă asupra lumii. Visul budistului este de a se situa deasupra evoluției în care se găsește, de a depăși această transformare, iar idealul e dobîndirea nirvanei.

La baza filosofiei budiste au stat următoarele concepții:

1. Teoria existenței reciproce. Conform acestei legi „Dacă există motiv apare și o consecință”. Nimic nu e întîmplător, fără motiv. Buddha acorda o deosebită atenție acestei concepții și o numea Dhama. El zicea: „Să aruncăm întrebările despre Început și Sfirșit. Eu am să vă învăț despre Dhama. Dacă există aceea, apare aceasta. Din apariția aceleia, apare aceasta. Dacă aceea lipsește, nu apare nici aceasta. Dacă se termină aceea, se va termina și aceasta. Cine vede relația de cauzalitate, acela vede Dhama. Cine vede Dhama, acela vede relația de cauzalitate. Dhama e comparată cu o scară, din vârful căreia poate fi văzută lumea prin ochii lui Buddha. Imputința de a privi din aceste punct de vedere este motivul tuturor greutăților noastre”.

2. Teoria karmei. Prin karma este înțeles un concept filosofico - religios, prin care fiecare acțiune fizică sau spirituală are în mod inevitabil o urmare. Orice acțiune se întoarce în cele din urmă, egal și în aceeași formă, la acel care a inițiat. Karma nu înseamnă neapărat ceva rău și nu are o legătură cu ideea creștină despre păcat. Nu e o pedeapsă. E pur și simplu legea firii, unde ceea ce semeni aia culegi.

3. Teoria despre neexistența sufletului. Una din ideile principale ale filosofiei budiste. Majoritatea oamenilor cred că în om trăiește o substanță ce se numește suflet (atman), care continue să existe ne luînd în seamă toate schimbările pe care le are corpul, care există pînă la naștere și va exista după moarte, migrînd dintr-un corp în altul. Teoria despre neexistența sufletului joacă un rol destul de important în înțelegerea învățăturii lui Buddha. El neobosit convinge adepții săi de a arunca concepții greșite despre ei înșiși. Buddha indică, că cei ce suferă de iluzia despre Eu, nu-și cunosc propria sa natură, însă ei protestează contra afirmației că - și iubesc sufletul, ei vor să-și facă sufletul fericit, ajungînd la salvare. Buddha interesant compară aceasta, cu dragostea către cea mai frumoasă femeie a lumii, pe care nimeni nu a văzut - o și nici nu a știut - o. Omul este doar o denumire condițională a combinației diverselor elemente: material întreg a corpului, minte nematerială și conștiința fără formă. Existența omului depinde de această îmbinare și cînd ea se destramă, omul încetează să existe. Sufletul sau Eu, înseamnă nu altceva decît această îmbinare.

Pe parcursul timpului s-a petrecut despărțirea budismului în diferite școli. Cele mai cunoscute școli budiste religioase sunt hinaiana și mahaiana. Prima s-a stabilit la Sud unde extinsa literatură a acestei școli este scrisă în limba pali. Ea pretinde la mai multă ortodoxitate și adevăr învățăturii lui Buddha. Mahaiana, s-a răspîndit la Nord - Tibet, China și Japonia. Lucrările sale filosofice au fost expuse în sanscrită, datorită cărui fapt în această limbă a apărut voluminoasa literatură budistă.

Una din sistemele de bază a filosofiei budiste este Iogaciara. Reprezentanții: Maitreia-Natha, Vasubandhu, Dignaga, Dharmachirti. Cearta între Iogaciara și Madhiamaca consta în faptul că Madhiamaca susține că lipsește realitatea absolută și există numai realitatea convențională iar Iogaciara menționează că conștiința e realitatea absolută. Iogaciara defînște 3 naturi ai conștiinței, ce corespund diferitor nivele: natura imaginara (fenomenul este greșit perceput, bazîndu-se pe concepții false, apărute în urma greșelilor sau lipsei de obiectivitate), natura dependentă (cînd devine clară interdependența factorilor), natura absolută (fenomenele sunt prezentate așa cum ele sunt, independent de concepții și vederi).

Madhiamaca este una din cele două direcții filosofice budiste de bază. Fondatorul este Nagardjuna, unde în centrul dezbaterilor sale era întrebarea despre realitatea Drahmei. Toate școlile hinaiana considerau Drahmele unica disponibilă realitate, considerînd că chiar Drahmele sunt realitatea. Madhiamaca demonstrează că nu se poate vorbi despre realitatea și nerealitatea Drahmelor căci și una și alta duc la o logică contradictorie. Unica posibilitate de rezolvare, este de a considera Drahmele nici reale și nereale, ele sunt pustii.

Importantul filosof budist al Indiei este Nagardjuna. Fiind un remarcabil gânditor a dezvoltat ideea despre pustietatea Drahmelor. Susținea ideea că nu există o astfel de esență care ar exista de la sine, în virtutea naturii sale proprii. Nagardjuna propune întrebarea: ce corelație există între cauză și consecință? Putem oare spune că consecința se deosebește de cauză? Nu, nu putem, deoarece în acest caz e imposibil de demonstrat că această consecință este consecința anume acestei cauze și nu alteia. De asemenea există următoarele alternative: consecința a fost deja prezentă în cauză, consecința nu preexistă în cauză dar a apărut din nou, a avut loc și una și alta împreună. La fel Nagardjuna ne arată necorectitudinea cuvântului timp. Ce este timpul? Este trecutul, prezentul și viitorul. Dar este clar că nici unul din acestea nu poate exista singur, ele există doar una față de alta: trecutul are sens numai față de viitor și prezent, viitorul față de prezent și trecut iar prezentul față de trecut și viitor. Dar trecutul deja nu este. Viitorul încă nu este. Atunci unde este prezentul? Unde este acel moment ce se numește viață? Doar această realitate există față de două funcții, de cel ce deja nu este și de cel ce încă nu este. Una din cunoscutele lucrări ale lui Nagardjuna este „Despre aceea ca Vișnu nu a putut crea lumea...”, unde își exprimă următoare idee: dacă totul are o cauză atunci și lumea întreagă trebuie să aibă o a sa cauză și aceasta e Dumnezeu. Însă în acest caz, Dumnezeu la fel trebuie să aibă o cauză, aceasta pe a sa și așa mai departe. În al 2-lea rînd, orice acțiune are un anumit scop. Dacă Dumnezeu creează lumea, înseamnă că el are nevoie de aceasta, Lui ceva nu-i ajunge, în rezultat El nu este perfect. Adică nu este Dumnezeu. Dacă Dumnezeu creează lumea fără motiv și scop, El poate fi asemănat cu un copil nerezonabil, care nu înțelege ce El face, aceasta la fel nu este compatibil cu conceptul despre Dumnezeu. În sfîrșit, ideea despre crearea lumii este contradictorie: doar dacă nu există lumea, atunci ea nu a putut să apară, fiindcă din nimic nu poate să apară ceva.

În istorie s-au menționat și alte personalități precum: Ariadeva, Maitreia – Natha, Asanga, Vasubandhu, Dignaga, Ațișa, Dharmachirti, Budapalita, Bhavaviveca, Ciandrachirti, Șantideva, care de asemenea promovau idei creînd școli ai filosofiei budiste.

Concepția despre filosofia budistă a influențat întreaga cultură europeană. Înfluențele se resimt la marii poeți, artiști. Concepția pesimistă o regăsim în filosofia lui Schopenhauer. Marele poet Eminescu a cunoscut filosofia budistă direct prin încercarea de a traduce lucrări budiste iar indirect citind prelucrări din filosofia budistă. Astfel în opera eminesciană găsim adesea numele lui Buddha față de care se exprimă cu admirație, de exemplu : „Kamadewa”, „Eu nu cred nici în Iehova”. Cea mai budistă poezie a lui Eminescu este „Glossa”. Aceleași idei le întilnim la Mircea Eliade, unde filosofia indiană devine a doua pasiune a sa și anume romanul Maitrey, bazat pe experiența din India și pe date autobiografice.

Bibliografie:

1. Lîsenko V.G. *Опыт введения в буддизм. Ранняя буддийская философия*, Москва Наука 1994
2. Munteanu Ștefan *Filosofia indiană în creația lui Eminescu*
3. Ionescu Nae *Prelegeri de filosofia religiilor*, Cluj-Napoca 1993
4. Harold Hoffding *Filosofia religiilor*
5. Cernica, Niadi – Corina *Eseuri de istoria filosofiei*